

Minpratsi Ukrainy. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=34941 **24.** **Stoliarenko, O. (2011).** Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia tolerantnosti u mizhosobystisnykh vzaiemynakh studentiv VNZ. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rsh_2011_6_9.pdf. **25.** **Talanchuk, P.M., Kolchenko, K.O., Nikulina, H.F. (2004).** Suprovid navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy v integrovanomu osvithnomu prostori : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv, 128 s. **26.** **Chaikovskiy M. Ye. (2006).** Sotsialno-pedahohichni umovy reabilitatsii studentiv z osoblyvymy potrebamy : dys. ... kand.. ped. nauk : 13.00.05 / Chaikovskiy Mykhailo Yevhenovych. Vinnytsia, 197 s.

Авторський внесок:

Саранча І.Г. – 45%, Мельник Л.В. – 25%, Ілініч С.Ю. – 30%

31.10.18

Received 13.10.2018

Accepted 15.11.2018

УДК 376-056.36 : 37.016 : 62/64] (043.5)

DOI: 10.32626 / 2413-2578.2018-12.270-280

В.С. Товстоган

vstovst1957@gmail.com

ОБГРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОТРУДОВИХ ЯКОСТЕЙ І ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Відомості про автора: Товстоган Володимир Святославович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету, Херсон, Україна. У колі наукових інтересів: проблема корекції дітей з порушенням інтелектуального розвитку різного віку, проблематика трудового навчання і виховання, методика формування професійно-трудової компетентності у зазначеній категорії дітей. E-mail: vstovst1957@gmail.com

Contact: **Vladimir Tovstogan**, candidate of pedagogical sciences, , Kherson state University, Kherson, Ukraine. Academic interests: correction of children's with intellectual disabilities from the preschool age to the school age, problems of labor education and upbringing, a methodology for the formation of labor competence in students with special educational needs. E-mail: vstovst1957@gmail.com

Відомості про наявність друківаних статей: Товстоган В. С. Обґрунтування актуальності формування професійно-трудової компетентності в учнів спеціальної школи // Науковий часопис Національного пед. університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. - № 29. – С. 118-125. **Товстоган В. С.** Вирішення проблеми формування професійно-трудової компетентності в розумово відсталих школярів у системі підготовки студентів-дефектологів. // Науковий часопис Національного пед. університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. - № 31. – С. 116-123. **Товстоган В. С.** Дослідження стану сформованості професійно-трудової компетентності в старшокласників з порушенням інтелектуального розвитку // Збірник наукових праць Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Вип. 9, у 2-х т. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – Т.2. – С. 223-234.

Товстоган В.С. Обґрунтування змісту загальнотрудових якостей і ціннісних ставлень в системі формування професійно-трудової компетентності в учнів спеціальної школи. У статті представлено результати теоретичного аналізу, спрямованого на з'ясування особистісних якостей і цінностей, які б слугували основою для формування конкурентоспроможного, компетентного випускника спеціальної школи. Простежено зв'язок між загальнотрудовими та професійними особистісними якостями і здібностями. На основі вивчення вимог освітніх нормативних документів в Україні, аналізу наукових джерел визначено послідовність розвитку загальнотрудових якостей дитини в онтогенезі, які мають слугувати підґрунтям щодо формування професійних якостей, здібностей і компетентностей. З'ясовано вікові відрізки, найбільш сприятливі для формування особистісних якостей, необхідних для формування загальнотрудових і спеціальних здібностей. Окреслено основні цінності, покладені в основу корекційно-виховної роботи з метою формування ціннісних ставлень, що визначають життєву, зокрема, й професійну, спрямованість вихованців спеціальних шкіл. Визначено місце загальнолюдських цінностей в системі формування предметних та міжпредметних компетентностей учнів. Констатовано, що оцінку сформованості структурних складових професійно-трудової компетентності, а саме: профільної трудової, графічної, обчислювальної, соціальної, професіографічної, інформаційної, економічної, мають включати знаннєвий, операційно-організаційний, мотиваційний та аксіологічний показники. Підкреслено органічний зв'язок діяльнісного та особистісно орієнтованого концептуального підходів в реалізації компетентнісного

підходу до результатів освіти.

Ключові слова: спеціальна освіта, компетентність, інтегрована модель випускника, значущі особистісні якості, здібності, цінності.

Товстоган В.С. Обоснование содержания общетрудовых свойств и ценностных отношений в системе формирования профессионально-трудовой компетентности у учащихся специальной школы. В статье представлены результаты теоретического анализа, направленного на выяснение личностных свойств и ценностей, которые послужили бы основой для формирования конкурентоспособного, компетентного выпускника специальной школы. Прослежена взаимосвязь между общетрудовыми и профессиональными личностными качествами и способностями. На основе изучения требований образовательных нормативных документов в Украине, анализа научных источников определена последовательность развития общетрудовых качеств ребенка в онтогенезе, которые должны служить основой формирования профессиональных качеств, способностей и компетентностей. Выявлено возрастные отрезки, наиболее благоприятные для формирования личностных качеств, необходимых для формирования общетрудовых и специальных способностей. Определены основные ценности, положенные в основу коррекционно-воспитательной работы с целью формирования ценностных отношений, определяющих жизненную, том числе и профессиональную, направленность воспитанников специальных школ. Констатировано, что оценку сформированности структурных составляющих профессионально-трудовой компетентности, а именно: профильной трудовой, графической, вычислительной, социальной, профессиографической, информационной, экономической, должны включать знаниевый, операционно-организационный, мотивационный и аксиологический показатели. Подчеркнута органическая связь деятельностного и личностно ориентированного концептуального подходов в реализации компетентностного подхода к результатам образования.

Ключевые слова: специальное образование, компетентность, интегрированная модель выпускника, важные личностные качества, ценности.

Tovstogan V.S. Substantiation of the content of general labor properties and value relations in the system of formation of professional labor competence among students of a special school. The article presents the results of a theoretical analysis aimed at ascertaining personal characteristics and values that would serve as the basis for the formation of a competitive, competent graduate of a special school. The interrelation between general labor and professional personal qualities and abilities is traced. Based on the study of the requirements of educational regulatory documents in Ukraine, the analysis of scientific sources, the sequence of

development of the child's general labor qualities in ontogenesis is determined, which should serve as the basis for the development of professional skills, abilities and competencies. The age segments that are most favorable for the formation of personal qualities necessary for the formation of general labor and special abilities have been identified. The basic values that form the basis of correctional and educational work with the aim of forming value relations that determine the life, including professional, orientation of pupils of special schools have been determined. It was stated that the assessment of the formation of the structural components of occupational competence, namely: profile labor, graphic, computing, social, professional, informational, economic, should include knowledgeable, operational and organizational, motivational and axiological indicators. The exact structure of competence is determined by the requirements of the professions of the working professions that students learn in special schools. The organic link of the activity and personality-oriented conceptual approaches in the implementation of the competence-based approach to the results of education is underlined. The significance of separate components of professional and labor competence concerning the acquisition of competitiveness and mobility by the young person in the labor market is revealed.

Key words: special education, competence, integrated graduate model, personality qualities, abilities, universal values.

Постановка проблеми: К.Д. Ушинський, глибоко розуміючи соціально- психологічну сутність людського буття, писав, що саме виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя. І навіть, якби люди винайшли філософський камінь, то біда була б невелика: золото перестало б бути монетою. А якщо б вони знайшли казковий мішок, з якого вискакує все, чого душа забажає, або винайшли машину, яка цілком заміняє будь-яку працю людини, то сам розвиток людства зупинився б [7, с. 107, 113]. Наведений приклад вказує на незаперечно важливу роль трудової діяльності і творчості в розвитку людства, кожної людини. Усіма своїми здобутками ми завдячуємо різним «школам»: нашим батькам, вихователям, вчителям, викладачам, наставникам, розумним книжкам і далі – власному хисту. З кожним витком розвитку науково технічного прогресу перед людством постають нові завдання, нові вимоги щодо розвитку людини відповідно до нових економіко-суспільних умов. Ці завдання завжди покладаються на освіту.

Початок ХХІ століття ознаменувався зміною освітньої стратегії в Україні, погодженням її концептуальних положень з європейськими, Радою Європи. Якими чинники ці зміни зумовили?

Сучасний стан розвитку цивілізації характеризується прискореним розвитком технологій, зростанням транскордонної міграції,

різновекторними демографічними тенденціями, докорінними змінами у структурі ринку праці, – зазначається в Концепції розвитку педагогічної освіти в Україні (2018 р.). Зменшується потреба у робочій силі для виконання рутинних операцій, які можуть виконуватися машинами. Змінюються пріоритети у вимогах до компетентності працівників.

Глобальний освітній контекст характеризується зростанням невизначеності. Багато традиційних професій зникають упродовж однієї зміни поколінь, натомість з'являтимуться інші, з новими, невідомими на сьогодні характеристиками. Тому у змісті формальної шкільної освіти все більша увага надається розвитку загальних (універсальних, ключових тощо) компетентностей, і наголошується на необхідності уміти безперервно вчитися впродовж життя [3, с. 5-7]. Відповідно підвищуються вимоги до інтелектуального рівня освіти, а, отже, і до вчителів.

На сьогодні в Україні розроблено нормативне підґрунтя для впровадження в систему освіти (від дошкільної до вищої) компетентностей, як мети, результату і процесу навчання й виховання сучасної молоді.

Компетентність у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.) визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. В наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» від 5 травня 2008 р. № 371 наголошено, що сучасна молода людина об'єктивно змушена бути мобільною, інформованою, критично і творчо мислячою, а значить і більш мотивованою до самонавчання та саморозвитку.

Узагальнюючи думки багатьох вітчизняних і закордонних учених, відомий дефектолог І.Д.Бех зазначає: трактують «компетентність» по-різному: навчальні здібності, знання та вміння і навички, моральні цінності і ставлення [1, с. 29]. Отже, результати навчальної діяльності учнів на всіх етапах шкільної освіти не можуть обмежуватися знаннями, уміннями, навичками, метою навчання мають бути сформовані компетентності, як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості.

В нашому дослідженні розроблена інтегрована нормативна модель випускника спеціальної школи, яка слугуватиме еталоном визначення мети і вироблення критеріїв оцінювання якості сформованості в нього професійно-трудової компетентності, як передумови становлення майбутнього робітника на ринку праці. Перший рівень, покладений в основу цієї моделі – це стан знань, умінь, навичок із загальноосвітніх дисциплін в молодших класах, навчальна вмотивованість та ставлення до навчання, праці, природи, мистецтва, до себе (здоров'я, психічного,

соціального, морального розвитку) та оточуючих його людей, сформованість важливих характерологічних особливостей, покладених в основу формування загально-трудова здібностей. Саме на цих складових має формуватися професійно-трудова компетентність як інтегроване утворення, що визначається вимогами конкретної професіограми, та доповнюється вимогами конкретних роботодавців.

Формування цінностей та характерологічних особливостей дитини відбувається в організованому корекційно-виховному просторі. Суб'єктом виховного впливу є свідомість, самосвідомість, почуття, ціннісні орієнтації, поведінка та інші складові особистості дитини з порушенням розумового розвитку. В Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004 р.) наголошено, що змістом виховання має бути науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва. За влучним висловлюванням вченого-дефектолога І.Д.Беха сучасне суспільство слід розглядати не як суспільство знань, а як суспільство культурних цінностей [1, с. 17]. Так, зокрема, «для дитини мірою її Я є батьки, педагоги; у дорослому віці – цінності суспільства» [1, с. 18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Проблемі формування особистості дитини з порушенням інтелектуального розвитку в корекційній педагогіці та спеціальній психології присвятили свої дослідження такі вчені, як І.М.Бгажнікова, Т.Н.Головіна, О.А.Катаєва, Н.Л.Коломінський, В.Г.Петрова, О.А.Стребелева, зокрема, формуванню потреб і мотивів - О.А.Катаєва, Н.Л.Коломінський, Н.М.Стадненко, А.Корнієнко; формуванню пізавальних інтересів – Т.Н.Головіна, Н.Г.Морозова, Н.Л.Коломінський, В.Г.Петрова, Ж.І.Шиф; рівню домагань - І.В.Белякова, Т.Н.Головіна, Г.М.Дульнев, Н.Л.Коломінський, В.Г.Петрова, Ж.І.Шиф та ін. Різні аспекти оволодіння трудовою діяльністю учнями спеціальної (допоміжної) школи досліджували В.І.Бондар, Г.М.Дульнев, Г.М.Мерсіянова, С.Л.Мирський, Б.І.Пінський, О.П.Хохліна та багато ін. Питанням корекційного впливу трудового навчання на розвиток особистості дитини з порушенням розумового розвитку присвятили дослідження В.І.Бондар, В.І.Лубовський, І.Г.Єременко, В.Г.Петрова, В.М.Синьов, О.П.Хохліна та ін. [2; 6].

В своїх дослідженнях Г.М.Дульнев виділив дві основні групи якостей учня: перша відповідальна за рівень володіння системою знань, практичними і розумовими вміннями та навичками в праці, друга – особистісні особливості: цілеспрямованість, впевненість, дисциплінованість, ставлення до праці тощо. В.І.Бондар виділяє групу моральних якостей, які обслуговують морально-етичний компонент поведінки учня в процесі колективної діяльності та спілкування – відповідальності, чесності, поваги до інших, турботи про молодших,

готовності допомогти їм; та особистісні якості, що забезпечують ефективність навчально-трудової діяльності – дисциплінованість, орієнтованість (в умовах завдання), самостійність, працелюбність, позитивне ставлення до праці, навички культури праці, звички утримувати в порядку робоче місце, економно витратити матеріали тощо. До деяких якостей розроблені показники, які визначають три рівні їх сформованості: достатній, середній і низький [2, с. 79-80].

Особистісні якості, як відомо з психології, покладаються в основу формування загальнотрудових та професійно-трудових здібностей. В наведеному переліку соціально значущих особистісних якостей відсутня ієрархія професійно важливих якостей: не відомо, на які якості слід спиратись у загальнотрудовій підготовці, а на які – у професійній. Для побудови науково обґрунтованого процесу формування особистісних якостей слід спиратися на соціогенетичний підхід, тобто на розвиток їх в соціальних інститутах: сім'ї, закладах дошкільної та середньої освіти. В даному аспекті досліджень в корекційній педагогіці до сьогодні не проводилось.

Метою статті є обґрунтування (визначення) значущих якостей особистості для формування загальнотрудових здібностей та ціннісних ставлень, необхідних для формування професійно-важливих якостей і професійних здібностей дитини з порушенням інтелектуального розвитку: в період від дошкільного до старшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу: Метою трудового виховання, як зазначається в Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, є сприяння морально-психологічній підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності. Високий рівень її розвитку передбачає оволодіння особистістю загальними основами наукової організації праці, умінням визначати мету, розробляти реальний план її досягнення, організувати своє робоче місце, раціонально розподіляти сили і засоби з метою досягнення бажаного результату з мінімальними затратами, аналізувати процес і результат власних трудових зусиль, вносити необхідні корективи. В зазначеній меті відображені ті загальнотрудові здібності, якими має оволодіти дитина для подальшого оволодіння професійними здібностями.

В ставленні до праці проявляються найістотніші риси характеру людини. Важливими істотними рисами характеру людини, що сприяють формуванню позитивного ставлення до праці, на переконання С.Д. Максименка та В.О.Соловієнка, є акуратність, сумлінність, дисциплінованість, організованість [4, с. 245]. Окрім зазначених якостей особистості дитини у процесі її трудової діяльності мають сформуватися «основи працелюбства», що базуються на відповідальності, цілеспрямованості, ініціативі та витримці, вважає Т.І.Поніманська [5, с. 263]. Під основами працелюбства вчений розуміє звичку до трудових зусиль, готовність брати участь у трудовій діяльності, вміння доводити розпочату справу до завершення [5, с. 263]. Важливими компонентами

готовності дитини дошкільного віку до трудової діяльності є, по-перше, позитивне ставлення її до праці як до суспільного обов'язку, по-друге, емоційна привабливість праці. Цей психологічний механізм формується під час усвідомлення дитиною того, що у процесі праці вона відкриває нове у собі, довкола себе, випробовує свої можливості, здатна досягати конкретного результату, який приносить радість їй і тим, хто вболіває за її успіхи [5, с. 266].

В процесі морального виховання дитини (окрім зазначених) формуються такі морально-вольові якості, як самостійність, організованість, цілеспрямованість, наполегливість, дисциплінованість, сміливість. Про ступінь вольового розвитку свідчить здатність до цілеспрямованої поведінки за обставин, що перешкоджають досягненню мети, долання перешкод [5, с. 266].

Існує певна наступність щодо реалізації завдань трудового виховання дітей різного віку, спрямованих на формування елементів трудової діяльності та особистісних якостей особистості. Так, у закладах дошкільної освіти (із спеціальними включно), формуються в дітей вміння (на елементарному рівні) визначати мету діяльності, планувати дії, долати труднощі на шляху до мети, діяти самостійно та цілеспрямовано, радіти результатам діяльності, виявляти працелюбність як базову якість особистості, усвідомлювати себе як самостійну особистість.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція, 2012 р.) передбачено (поряд з іншими завданнями) формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної діяльності має бути сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів діяльності, позитивна мотивація досягнень; виявлення інтересу до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, що визначається в таких оціночних формулюваннях: знає, обізнана, розуміє, вміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює. Засвоєння дитиною дошкільного віку змісту освітніх ліній, передбачених змістом Базового компоненту дошкільної освіти, забезпечує розвиток тих соціальних компетенцій, які будуть покладені в основу формування предметних компетентностей у школі. В документі акцентується увага на формуванні особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння індивідуальності дитини.

Крім працелюбності, до базових якостей особистості Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні і Державний стандарт освіти (Додаток від 2008 р.) віднесли мобільність, що пов'язано з частою зміною людиною соціальних ролей, місця трудової діяльності, скороченням одних і появою нових професій і т.ін.

Отже, на основі проведеного аналізу державних освітніх

нормативних документів та наукових джерел, було з'ясовано, що засадничими для подальшого трудового навчання і виховання, слід вважати такі соціально значущі якості: відповідальність, цілеспрямованість, ініціативність й витримка (основи працелюбства), акуратність, сумлінність, дисциплінованість, організованість (формують позитивне ставлення до праці) та мобільність. Сформованість зазначених характерологічних особливостей слід покласти в основу формування загальнотрудова здібностей, які, в свою чергу, слугують основою для формування професійно важливих якостей та спеціальних здібностей, що визначаються конкретними професіограмами робітничих професій, якими оволодівають учні спеціальної школи.

З точки зору соціогенезу такі індивідуальні особливості як акуратність, сумлінність, відповідальність, дисциплінованість, працьовитість, моральні якості, що покладаються в основу побудови міжособистісних стосунків (чесність, чуйність, доброта, товарищескість, вольові якості та ін.), на переконання Т.І.Поніманської, «йдуть вглиб дошкільного дитинства», тобто ці якості зароджуються в ранньому та продовжують формуватись у дошкільному віці [5, с. 238, 241, 242, 252].

Психолог Е. Еріксон вважає, що в дитини 3-6 років в процесі ігрової діяльності формуються такі особистісні якості як активність, ініціативність, підприєміливість, самостійність, цілеспрямованість.

Зазначені вище та інші професійно важливі якості – психомоторні (витривалість, координація рухів, вправність, диференціація м'язових зусиль та точності рухів), інтелектуальні (спостережливість, допитливість, кмітливість, уважність, розвиненість усіх видів пам'яті), ділові (творча активність, принциповість, вимогливість та ін.), морально-вольові, соціальна мобільність та професійна ідентичність – всі вони мають формуватись в освітньому процесі спеціальної школи, зокрема, в системі загальнотрудова та професійно-трудова підготовки. Слід наголосити на важливості поєднання виховання цих якостей з навчанням та вихованням ціннісного ставлення учня до них. Адже набуваються вони в результаті діяльності, а усвідомлюються під час аналізу отриманих результатів. Для цього вчителю варто розпочинати процес формування рефлексії в молодших школярів; розвивати мислення (і мовлення) до того рівня, щоб роль соціально значущих якостей стало продуктом усвідомлення учнів. Більш продуктивно даний виховний процес відбувається в підлітковому віці в зазначеній категорії дітей.

У молодших класах трудове виховання спрямоване на формування в учнів базових якостей особистості (насамперед, працелюбності), уявлення про важливість праці для суспільства і для них самих через емоційні переживання, рефлексію, емпатію; ознайомлення з різними видами праці, світом професій та якостями особистості, необхідними сучасному працівнику; культивування ставлення до навчання як до серйозної праці, що потребує значних зусиль; оволодіння основами

самообслуговування, ручної праці, навичками роботи на прищільній ділянці, з благоустрою класної кімнати, школи, вулиці тощо. Особливістю трудової діяльності молодших школярів є формування трудових, технологічних навичок, самостійності, культури та безпеки праці, впевненості в собі; загальнотрудової компетентності; вироблення здатності мотивувати власну діяльність, а саме: формування внутрішньої мотивації. Як відомо, у старшому дошкільному віці в дітей лише зароджуються суспільні мотиви діяльності – бажання допомогти дорослому, перевірити свої сили, одержати схвальну оцінку тощо. Тому важливо на цей аспект діяльності дефектологу-вихователю звернути особливу увагу.

Трудове виховання у старших (5-8) класах спрямовується на розвиток свідомого ставлення щодо обраного напрямку майбутньої трудової діяльності, ознайомлення з працею людини у різних галузях економіки; формування вміння працювати в колективі, становлення професійних інтересів, формування реального образу «Я». В підлітковому віці формується також свідоме ставлення до власних інтересів, здібностей, суспільних цінностей, пов'язаних із вибором професії та свого місця у суспільстві; зростає роль самооцінки в регуляції поведінки, прагнення до самоствердження; виховуються моральні почуття, а, отже, і відповідне ставлення до майбутньої професійної діяльності як засобу апробації власних сил, самореалізації; розкриття та перевірки своїх можливостей, мають систематизуватися знання щодо сучасних професій та потреб суспільства.

В старшокласників (9-10 класи) знаходять подальший розвиток загальнотрудові і професійно важливі якості особистості; формується потреба в трудовій активності, ініціативності, творчості. Мобільність, як базова особистісна якість, має сприятливі умови для формування в юнацькому віці: збільшується кількість виконуваних старшокласником соціальних ролей, зростають вимоги до відповідальності за дії та вчинки, формуються мотиви самовизначення, зростає роль самостійних форм діяльності; формуються ціннісні орієнтації, спрямовані на суспільну активність (Нац. програма вихов).

Завершитись процес трудового виховання учня спеціальної школи має формуванням професійної ідентичності – усвідомленням себе як фахівця з певної професії, володінням найбільш загальними уявленнями про себе і своє місце в світі.

Висновки: Отже, в процесі оцінювання навчальних досягнень учнів мають ураховуватися окрім знань, умінь, навичок навчальної діяльності, ще й ціннісне ставлення до себе, своїх якостей, здібностей, оточуючої дійсності, процесу пізнання тощо. У контексті компетентнісної освіти це виявляється у відповідальності учнів, прагненні закріплювати позитивні надбання у навчальній діяльності, зростанні вимог до своїх навчальних досягнень: вміння самостійно оцінювати різноманітні ситуації, факти,

виявляти і відстоювати особисту позицію.

Інтегруючим освітнім результатом, на нашу думку, для випускника спеціальної школи мають бути: ціннісне (тобто усвідомлене) ставлення до праці, її соціальної значущості, розвинена потреба в трудовій активності, ініціативності, здатності виконувати пошук, зберігання та опрацювання необхідної інформації, здійснювати елементарні економічні розрахунки, орієнтуватися у світі професій та їх вимогах, у разі необхідності здатність звертатися по допомогу та отримувати її, знати шляхи вдосконалення своїх професійних навичок, аналізувати свої успіхи та помилки, навчатись бачити в них не розпач, а досвід для подальшого професійного зростання. Такий робітник - конкурентоспроможний і мобільний.

Перспективи подальшого розгортання дослідження у представленому напрямку: В подальшому будуть представлені результати аналізу проведеного дослідження щодо сформованості базових значущих особистісних якостей в учнів спеціальної школи

Бібліографія

1. Бех, І.Д. (2012). Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник. Київ: Академвидав. **2. Бондар, В.І., Рейда, К.В.** (2010). Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів: навчальний посібник. Київ: «МП Леся». **3. Левченко, Т.І.** (2007). Європейська освіта: конвергенція та дивергенція. Монографія. Вінниця: Нова книга. **4. Максименко, С.Д., Соловієнко, В.О.** (2000). Загальна психологія: навч. посібник. Київ: МАУП. **5. Поніманська, Т.І.** (2006). Дошкільна педагогіка: навч. посібник. Київ: Академвидав. **6. Синьов, В.М.** (2010). Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. Київ: «МП Леся». **7. Ушинський, К.Д.** (1983). Вибр. пед. твори. Т. 1. Київ: Радянська школа.

References

1. Bekh, I.D. (2012). Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian]. **2. Bondar, V.I., Reida, K.V.** (2010). Osoblyvosti formuvannia trudovoi kompetentnosti rozumovo vidstalykh uchniv: navchalnyi posibnyk. Kyiv: «MP Lesia». [in Ukrainian]. **3. Levchenko, T.I.** (2007). Yevropeiska osvita: konverhentsiia ta dyverhentsiia. Monohrafiia. Vinnytsia: Nova knyha. [in Ukrainian]. **4. Maksymenko, S.D., Soloviienko, V.O.** (2000). Zahalna psykholohiia: navch. posibnyk. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian]. **5. Ponimanska, T.I.** (2006). Doshkilna pedahohika: navch. posibnyk. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian]. **6. Synov, V.M.** (2010). Psykholoho-pedahohichni problemy defektolohii ta penitentsiarii. Kyiv: «MP Lesia». [in Ukrainian]. **7. Ushynskiy, K.D.** (1983). Vybr. ped. tvory. T. 1. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].

Received 10.10.2018

Accepted 11.11.2018